มรรคาสู่ทางใหม่และชีวิตใหม่

หัวใจของธรรมะ

โดยหลักพื้นฐาน ⊙ ท่านพุทธทาสภิกขุ

สาระธรรม เพื่อส่งนำความสุขของทุกชีวิต

หัวใจของธรรมะ

โ ด ย ห ลั ก พื้ น ฐ า น

สาระธรรมเพื่อความสุขของทุกชีวิตที่อยู่บนโลกใบนี้

พุทธทาสภิกขุ

สถาบันบันลือธรรม

จัด พิ ม พ์ เ ผ ย แ พ ร่ พ ร ะ พุ ท ธ ศ า ส น า

เพื่อการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน

อนุโมทนา

- ๑ -

การที่ คำบรรยายต่างๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ ธรรมเทศนา ก็ดี, ในรูปของปาฐกถา หรือการบรรยายประจำวัน ก็ดี, กำลังได้รับความร่วมมือ จากสหายธรรมทาน หลายสิบ คนเป็นโอกาสจัดพิมพ์ขึ้นมาได้ ในลักษณะเช่นนี้ นี้ ข้าพเจ้า ขอแสดงความยินดี และขออนุโมทนา ต่อทุกท่าน ที่มีส่วนในการช่วยเหลือ. การอนุโมทนานี้ ข้าพเจ้าทำไป ทั้งในนามของคณะธรรมทาน, ของสำนักสวนโมกขพลาราม และของส่วนตัวเอง ด้วย.

คนเรา ในทุกวันนี้ แม้ว่าจะทำความดีความงามอะไร เพื่อเป็นการเพิ่มพูน หรือการโต้ตอบ อะไร แก่สิ่งที่ได้ทำไว้แต่กาลก่อน ก็ตาม ก็ยังนับว่า เป็นสิ่งที่น่าอนุโมทนาอยู่นั่นเอง; และบางทีอาจจะเป็น ที่น่าอนุโมทนา เพิ่มขึ้นเป็นได้เท่า ก็ยังได้ ในเมื่อการทำเช่นนั้น ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประมาท แท้จริง; แล้วยังทำ ผลที่เกิดจากการกระทำนั้นๆ ยังแผ่ไพศาลไปเป็นประโยชน์ แก่เพื่อนมนุษย์ จำนวนมากมายอีกด้วย. ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา เป็นพิเศษในกรณีนี้ เพราะเหตุดังกล่าวนั้น นั่นเอง; และยังเป็นการอนุโมทนาแทนท่านผู้อ่านทั้งหลาย ที่กำลังได้รับประโยชน์ จากหนังสือเหล่านี้ สืบต่อไป อีกด้วย.

มนุษย์เรา จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะกำลังประกอบอยู่ด้วยธรรม; มิฉะนั้น จะต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ หรือถึงกับ ต้องตายในที่สุด โดยไม่ต้องสงสัยเลย. มนุษย์ที่ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ก็ต้องประกอบอยู่ด้วย อธรรม เป็นธรรมดา, และจะต้องเป็น อมนุษย์ในร่างของมนุษย์ ด้วย! โลก

นี้จะเป็นอย่างไร ถ้าหากเป็นโลกที่ประกอบอยู่ ด้วยอมนุษย์ ในร่างของมนุษย์ เต็มไปเสียทั้งโลก ? และแม้แต่คนคนหนึ่งๆ จะได้รับประโยชน์อะไร ถ้าใจของเขา ได้รับแต่การรบกวน จากความรู้สึกว่าตนยังไม่เป็นมนุษย์ เสียทีไป และยิ่งขึ้น ทุกที?

หนังสือธรรมะ ทุกๆเล่ม แม้จะงุ่มง่ามอย่างไร ก็ยังมีผลในทางธรรมอยู่นั่นเอง! แม้ธรรมะ จะงุ่มง่ามบ้าง ก็ย่อมจะต้อง ดีกว่า อธรรม ที่ปราดเปรียว มิใช่หรือ ? ขอท่านทั้งหลาย จงพากันสนใจให้ยิ่งขึ้นไป ในสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ให้ถูกต้อง และพร้อมสรรพ! พระเจ้า จะกลับมาครองโลก เหนือปากท้อง, นิพพาน จะอาบรดสัตว์ทั่วสากลจักรวาฬ ให้เยือกเย็น โดยไม่ต้องสงสัยเลย.

การทำธรรมะ ให้แพร่หลาย แม้โดยการเผยแผ่ธรรมในลักษณะนี้ ก็ยังเป็นทางให้เกิดความสนใจในธรรม กันใหม่, ได้เพียงพอ; ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา ต่อท่านทั้งหลายที่ช่วยร่วมมือกัน ทุกคน ทุกอย่าง ทุกทาง ในการเผยแพร่ธรรม ด้วยการหวังผล เพื่อเพื่อนมนุษย์ทั้งมวล ในทำนองดังกล่าวแล้วนั้น ทุกประการ ๆ

พุทธทาส อินทปัญโญ

โมกขพลาราม, ไชยา
๓ กันยายน ๑๖

สารบัญ

หัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน

เรื่องที่นำมาสอน เท่ากับใบไม้กำมือเดียว	๑
สิ่งที่ไม่ใช่หัวใจของธรรม	๒
ตัวปัญหาคือตัวความทุกข์	๙
ต้นเหตุของความทุกข์	๑๐
เครื่องตัดต้นเหตุ	๑๓
การเห็นพระไตรลักษณ์	๑๓
สมถะวิปัสสนาแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง	๑๕
วิธีตัดเหตุให้เกิดทุกข์	๑๗
แก้ไขในส่วนลึก : ระบบอนุสัย	๑๘
มีปัญญาทันท่วงทีขณะมีผัสสะ	๒๑
กำจัดกิเลสผู้ช่วยที่มากลุ้มรุม	๒๑
รักษาภาวะแห่งความถูกต้อง	๒๓
พุ่งตรงไปสู่หัวใจของธรรมเพื่อดับทุกข์	๒๔
พึงสนใจเจาะจงที่เรื่องดับทุกข์	๒๕

หัวใจของธรรมะ
โดยหลักพื้นฐาน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง *ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน* *เป็นหนังสือเล่มเดียวจบ* ต่อไปตามเดิม. แต่มีหัวข้อเฉพาะในครั้งนี้ว่า ตรงไปยัง**หัวใจของธรรมะ** แล้วโดยหลักพื้นฐาน หัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน แล้วก็ตรงไปยังหัวใจของธรรมะนั้น; ยากที่จะใช้คำพูดให้ชัดเจนตามประสงค์, คือว่าไม่ต้องสนใจเรื่องอะไร **สนใจตรงไปยังหัวใจของธรรมะ เว้นเรื่องปลีกย่อยกระพี้อะไรเสีย** หรือว่าสิ่งที่ทำให้กินเวลามากออกไปนั้นเสีย.

เมื่อกล่าวโดย**หลักพื้นฐาน**ก็หมายความว่า **หลักที่ปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้จริง** นี้เรียกว่าหลักพื้นฐาน. **เรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องรู้นั้นมันก็มีมากมาย;** *อย่างที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสเปรียบเทียบไว้ว่า เรื่องที่ตรัสรู้ทั้งหมดเท่ากับใบไม้ทั้งป่า ส่วนเรื่องที่นำมาสอนเท่ากับใบไม้กำมือเดียว* นี้มันก็แสดงอยู่แล้วว่า หลักใจนั้นมีอยู่อย่างไร.

ทีนี้มันกลายเป็นน่าหัวที่ว่า ใบไม้กำมือเดียวนั่นแหละ เราเอามาเพิ่ม กรวด หิน ดิน ทราย ของสกปรกอะไรอย่างอื่นเข้าไปในตอนหลัง; เมื่อได้รับมอบหมายให้แล้ว เพียงเท่ากับ**ใบไม้กำมือเดียวนี้ เขาได้มาเพิ่มสิ่งที่ไร้สาระเข้าไป** เพื่อความสะดวกสนุกสนาน เพื่อความขลัง เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เพื่ออะไรต่ออะไรอีกมากมาย, มันเลย**กลายเป็นมากมาย.** ครั้นแล้วก็**มาติดอยู่ในส่วนที่เป็นเปลือก** หรือเป็นกระพี้เหล่านี้ ไม่ต้องเข้าไปถึงหัวใจของพุทธศาสนา, แล้วมิหนำ **กลายเป็นเรื่องสำหรับเถียงกันไม่มียุติ,** เป็นเรื่องทุ่มเถียงกันอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนี้ถูก อย่างนั้นไม่ถูก ไม่มีที่สิ้นสุด, ผลมันก็เลยเลอะเทอะมากขึ้นทุกที. **ยิ่งมีการคัดลอก**สืบ ๆ ต่อ ๆ กันมา คัดลอกทีไร**ก็เติมสิ่งที่ผู้คัดลอกเติมลงไป**โดยเจตนา นี้ก็มาก.

เป็นอันว่า **หัวใจของธรรมะนั้น ถูกหุ้มห่ออยู่ด้วยของเพิ่มใหม่มากขึ้น ๆ** เหมือนกับว่า พระเจดีย์สักองค์หนึ่ง ถ้าว่าปล่อยปละละเลยไม่สนใจ ก็จะมีหญ้า มีเถาวัลย์ มีอะไรมางอกท่วมทับ กระทั่งต้นไม้ใหญ่มางอกทำให้แตกแยกพังทลายกระจายออกไป. นี่เป็นสิ่งที่จะต้องสนใจกันบ้าง.

อาตมาจะกล่าวโดยหลักพื้นฐาน หรือที่เป็นชั้นหัวใจ ดังนั้นก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องแนะว่า อะไรมิใช่หัวใจ แต่เอามาศึกษากันมากยิ่งกว่าหัวใจ.

สิ่งที่ไม่ใช่หัวใจของธรรม.

สิ่งแรกที่สุด ที่แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังนิยมกระทำกันอยู่ก็คือ **ประวัติความเป็นมาของศาสนา** ว่าศาสนามีความเป็นมาอย่างไรนี้, นักศึกษาสมัยใหม่เขาต้องการจะเรียนรู้ก่อนที่จะรู้จักตัวพระศาสนา; นี้เป็นความโง่ หรือเป็นสิ่งที่น่าหัวเราะเยาะ ของนักศึกษาใหม่ ๆ แห่งยุคปัจจุบัน. อาตมาก็เคยร่วมมือในความเป็นอย่างนั้น. แม้จะแต่งหนังสือพุทธประวัติ ก็ต้องเขียนเรื่องราวอัน

เกี่ยวกับประเทศอินเดีย หรือก่อนประเทศอินเดีย หรืออะไร ๆ ที่ประเทศอินเดียมีกันเสียเป็นการใหญ่โตยืดยาว กว่าจะได้กล่าวถึงเรื่องพระพุทธประวัติ มันก็เสียเวลาไปตั้งหลายเปอร์เซ็นต์ หลายสิบเปอร์เซ็นต์ก็มี, น่าหัว.

ประวัติของพระศาสนา โดยเฉพาะเจาะจง คือ เรื่องการทำสังคายนา; การทำสังคายนานั้นมันเล่าเรื่องว่า พระศาสนาได้เกิดขึ้นแล้วได้ทบทวนสอบสวนแล้วจารึกเป็นตัวอักษร แล้วก็ถือสืบ ๆ ต่อกันมาอย่างไรนี่. ข้อนี้ลองคิดดูเอง ก็จะพอรู้สึกได้ว่า มันเป็นเรื่องอะไร, มันเป็นเรื่องที่**ถ้าไม่รู้จะได้ไหม?** ถ้ารู้แต่เพียงว่า ท่านมีเรื่องว่าอย่างไร, แล้วก็เอามาศึกษาเพื่อจะปฏิบัติดับทุกข์ ก็ไม่ต้องศึกษาเรื่องราวเหล่านั้น.

ทีนี้เรื่องราวเหล่านั้น ก็ไม่ได้เอามาศึกษาอย่างกระทัดหรือรัดกุม; แต่ได้ทำให้มากเข้า ๆ โดยส่วนปลีกย่อย หรือส่วนฝอย, แล้วในที่สุดก็ได้เอามากลายเป็นพิธีสำหรับเทศน์ เพื่อทำบุญให้คนตาย, ใครจะฟังรู้เรื่อง หรือฟังไม่รู้เรื่องก็ได้. ขอแต่ให้ได้**เทศน์สังคายนา ก็กลายเป็นพิธี ประเพณี** ไปเสียอย่างนี้, มันก็ไม่ได้ผล แม้ในฐานะที่เป็นเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของพระศาสนานั้น, แล้วเรื่องนั้นก็ยังถูกผสมปนเปกันเข้าให้มากเรื่อง จนกลายเป็นเรื่องที่จะเรียกว่าเสียเวลาเปล่า ก็มีอยู่เป็นส่วนมาก. คนที่เคยฟังเทศน์สังคายนามาหลาย ๆ ครั้งแล้ว ก็ลองทบทวนดูเถิดว่า ได้ผลเป็นอย่างไร, มันไม่ได้ผลแม้แต่เพียงว่า เรื่องราวความเป็นมาของศาสนาอย่างถูกต้อง, แล้วมันจึงไม่ได้ผลในข้อที่ว่า เป็นหัวใจของการปฏิบัติอยู่ที่ตรงไหน นี่ประวัติของพระศาสนา ก็ทำให้เสียเวลาไปมากมาย.

ทีนี้เกี่ยวกับ**สถานที่ศักดิ์สิทธิ์** ที่อุตส่าห์ไปกันแล้วแต่ว่าถือศาสนาอะไรก็ไปให้ถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งศาสนานั้น ๆ, แล้วก็ได้ความพอใจอย่างมากกลับมา, ก็ได้เกียรติว่าได้ไปกลับมา และมีเกียรติว่า เป็นผู้เคยไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาแล้วอย่างนี้. **สถานที่ศักดิ์สิทธิ์**เหล่านั้น มันก็**ไม่ใช่หลักธรรมะที่เป็นชั้นหัวใจ** มันก็เป็นเพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

พูดอย่างนี้อย่าเพ่อเข้าใจว่า จะทำลายความตั้งใจของผู้จะไป; ไม่ได้ตั้งใจจะทำลาย แต่จะบอกให้รู้ ว่า*เมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ท่านก็บอกว่าธรรมะเป็นตถาคต, เห็นธรรมะจึงจะเป็นตถาคต, เห็นองค์เห็นกายของท่าน ก็ยังไม่ชื่อว่าเห็นองค์ตถาคต.* เดี๋ยวนี้ถ้าไป**เห็นแต่เพียงสถานที่**เท่านั้น มันก็**ไม่เห็นธรรมะ;** แต่ว่าจะช่วยให้จิตใจเป็นบุญเป็นกุศล บันเทิงเริงรื่น สำหรับไปเกิดในสวรรค์วิมาน ก็พอจะได้, แต่ที่จะเห็นหัวใจของธรรมะเป็นเครื่องดับทุกข์นั้น มันก็ยังไม่ได้อยู่นั่นเอง. จะเรียกว่า สังเวชนียสถาน ไปถึงแล้วเกิดความสังเวช นี่ก็พอมีส่วน.

อาตมารู้สึกสังเวช ไปที่อินเดีย โดยเฉพาะไปที่ต้นโพธิ์ ไปแล้วก็รู้สึกสังเวชตัวเอง, รู้สึกสังเวชตัวเองที่ไปแล้วก็ทำอะไรไม่ถูก เพราะว่าถ้า**จะไปจุดธูปเทียนสักหาบ ๆ หนึ่ง** จุดให้หมดหาบหนึ่ง **ก็ไม่คุ้มค่าพระคุณของพระองค์,** ก็เลยทำไม่ถูก ก็เลยจุดไม่ได้ ไม่รู้จะจุดอย่างไรให้มันสมค่ากัน, ไม่รู้จะกราบไหว้สักกี่พันครั้ง กี่หมื่นครั้ง จึงจะสมค่า ก็เลยกราบไม่ได้, ไปนั่งเซอะนั่งโง่นั่งงงอยู่ ทำอะไรไม่ถูก. นี่ข้อนี้ได้ความสังเวชมาก และก็ได้ความสังเวชเกี่ยวกับตัวเองด้วย; มันก็**ไม่ใช่หัวใจของธรรมะ ที่จะปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้.**

นี้เรียกว่าเกี่ยวกับความเป็นมาหรือประวัติของศาสนา นี้ก็เป็นเรื่องที่เป็นเปลือกหุ้มหัวใจของพุทธศาสนาอยู่เรื่องหนึ่ง.

ทีนี้ประวัติของพระศาสดา **ประวัติส่วนพระศาสดา** ในส่วนที่เป็นบุคคลก็ดี, ในส่วนที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ของโลกก็ดี พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นทั้งสองอย่าง. ประวัติส่วนพระองค์ท่าน ก็อย่างที่เราได้เรียน ๆ กันมาแล้ว มีประวัติอย่างนั้น ๆ, หรือที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ของโลก โลกเขาก็ยอมรับว่าเป็นบุคคลในยุคนั้นที่นั่น, และเผยแผ่ศาสนาอย่างนั้นๆเป็นเรื่องราวมาก เป็นเรื่องราวที่มีมาก, **ศึกษากันในส่วนโบราณคดี** แล้วก็เป็นหนังสือตั้งเป็นหอบเป็นหาบด้วยเหมือนกัน **ก็ยังไม่พบหัวใจของธรรมะ ที่จะเป็นหลักปฏิบัติดับทุกข์.**

ทีนี้ก็มาถึง**เรื่องปาฏิหาริย์;** คนสนใจเรื่องปาฏิหาริย์แล้วจำไม่ลืม. ถ้าเรื่องไม่เป็นปาฏิหาริย์แล้วก็ขี้ลืม, ก็จำไว้ได้แต่เรื่องที่เกี่ยวกับปาฏิหาริย์ที่แปลกประหลาดผิดมนุษย์ธรรมดา อย่างนี้ดูว่าจะเป็นเรื่องสร้างปัญหามากมายทีเดียว.

ถ้าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลประหลาด วิเศษกว่าคน แล้วตรัสรู้ อย่างนี้ก็ไม่เห็นน่าอัศจรรย์ เพราะเป็นคนพิเศษ พิเศษกว่าคน, แล้วก็จะกลายเป็นว่า ถ้าเป็น**คนธรรมดาแล้วจะรู้ไม่ได้, อย่างนี้ก็เกิดความท้อถอย** เท่านั้นเอง. **พระพุทธเจ้าควรจะเป็นคนธรรมดา**เหมือนคนทั้งหลาย, แล้วก็รู้เรื่องสำหรับคนทั้งหลาย, **รู้เรื่องที่เกี่ยวกับปัญหา** หรือความทุกข์ของคนทั้งหลายแล้วก็มา**ใช้ดับทุกข์ได้** เพราะเป็นคนธรรมดาด้วยกัน. ถ้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีปาฏิหาริย์อย่างนั้นเสียแล้ว คนธรรมดาจะใช้ประโยชน์อะไรได้, จะไปรับเอามาก็ไม่ใช่เหมาะสำหรับตน. ฉะนั้น **เรื่องปาฏิหาริย์ ก็เลยเป็นเรื่องที่ปิดบังหัวใจของธรรมะ, โดยเฉพาะเรื่องดับทุกข์** นี้ด้วยเหมือนกัน. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ แต่อย่าเข้าใจไปว่า เป็นเรื่องลบหลู่พระพุทธเจ้า.

เรื่องปาฏิหาริย์ นี้จะขอพูดโดยไม่กลัวใครโกรธว่า **เป็นเรื่องเติมขึ้นทีหลัง** ให้พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลพิเศษวิเศษกว่าคนธรรมดาเท่านั้น, เป็นเรื่องที่ผู้เติมเข้าไปเองบ้าง ใส่ในพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าบ้าง เพราะหนังสือนั้นมันเขียนเติมเอาได้. เขาทำไปด้วยความหวังดี เป็นด้วยความหวังดี, มันก็มีเป็นเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องของคนธรรมดาไปมากเข้า ๆ ก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร.

เช่นเรื่องบาลี ***ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร*** ซึ่งถือว่า**เป็นสูตรสำคัญที่สุด** *ก็ยังอุตส่าห์เอาเรื่องของเทวดามาแอบใส่เข้าไป* พ่วงเข้าไปว่าเทวดาโห่ร้องกันใหญ่ เมื่อตรัสรู้ โห่ร้องบอกกันไปจนถึงชั้นพรหมโลก, คล้าย ๆ กับว่าต้องเอาเทวดามาเป็นนายประกัน ให้พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลวิเศษสูงสุด ควรที่คนทั้งหลายจะนับถือ; ถ้าอย่างนั้นมันก็**กลายเป็นว่า เชื่อพระพุทธเจ้า เพราะเอาเทวดาเป็นนายประกันมาทำให้เชื่อ,** เรื่องปาฏิหาริย์มันเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น.

ฉะนั้นขอให้ดูให้ดี ๆ จะฟังบ้างก็ได้, แต่อย่าปักใจให้มันเป็นไปตามนั้น มันจะกลายเป็นเรื่องงมงาย.

ถ้าชอบปาฏิหาริย์แล้ว ก็อย่าชอบปาฏิหาริย์ของบุคคลเลย; **ชอบปาฏิหาริย์ของพระธรรมดีกว่า,** คือว่า **พระธรรมที่ตรัสไว้นั้น มันดับทุกข์ได้จริง,** คือข้อที่มันดับทุกข์ได้จริง นั่นแหละคือปาฏิหาริย์สูงสุด ไม่ใช่เรื่องเหาะเหินเดินอากาศแล้วจะดับทุกข์ได้. ถ้าอย่างนั้นพวกยักษ์พวกนกมันก็ดับทุกข์ได้กันไปหมด เพราะมันเหาะได้เหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้เราก็จะต้องดูว่า ปาฏิหาริย์แท้จริง มันเป็นปาฏิหาริย์อยู่ที่ตรงไหน? มันก็อยู่ตรงที่ว่า มันดับทุกข์ได้จริง, **น่าอัศจรรย์อยู่ตรงที่ดับทุกข์ได้จริง.** ฉะนั้น ปาฏิหาริย์อยู่ที่ในตัวธรรมะนั้นเอง ไม่ต้องไปอยู่ที่ในตัวบุคคลว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนเป็นเรื่องเหลือเชื่อ, จนเป็นเรื่องต้องถกเถียงกันไม่รู้จบ, จนทำให้กลายเป็นเรื่องที่นักวิทยาศาสตร์เห็นด้วยไม่ได้, ก็เลยเป็นอุปสรรค ในการที่จะมีธรรมะหรือศึกษาธรรมะไปเสียอีก.

ทีนี้มันก็มาถึง**เรื่องว่า ถามกันไม่รู้จักจบ,** เขาเรียกว่าปัญหาโลกแตกมีแต่ในครั้งพุทธกาล ไปสนใจเรื่องว่า ***ตายแล้วเกิดหรือไม่? โลกนี้มีหรือไม่? โลกอื่นมีหรือไม่?*** อะไร ๆ ก็ล้วนแต่ว่าต้องให้เขาบอกให้ในเรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องบอก เป็นเรื่องปรำปราสืบ ๆ ต่อกันมา ไม่รู้จักจบจักสิ้น, แม้จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ มันก็**เป็นเรื่องพอกหุ้มตัวแท้ของธรรมะที่เป็นเรื่องดับทุกข์ได้.**

ทีนี้ **สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นมาเป็นเครื่องปิดบัง** คือว่าจะต้องทำอย่างนั้น จะต้องทำอย่างนี้. จะต้องกินอาหารอย่างนั้น จะต้องกินอาหารอย่างนี้ จะต้องนุ่งห่มอย่างนั้น จะต้องนุ่งห่มอย่างนี้ นี้เป็นเรื่องสำหรับเด็ก ๆ, จะนุ่งผ้าขาวหรือนุ่งผ้าดำ คิดดูเถอะจะมีศีลจะต้องทำอย่างไร ผ้าขาวผ้าดำมันช่วยได้ที่ตรงไหน ? **ถ้ามีศีลมันก็ต้องปฏิบัติศีล,** ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามเรื่องราวของศีล, แล้วก็**จะต้องมีเรื่องที่ดับทุกข์ได้จริง,** ปฏิบัติให้ถูกให้ตรงตามที่ดับทุกข์ได้จริง.

จะโกนผมหรือไม่โกนผม นั้นก็ยึดถือกันมาก, โดยโกนหัวนี้เป็นนายประกัน เป็นหลักประกัน เรียกร้องความเคารพนับถือได้มากกว่าไม่โกน. ที่จริงมันเพื่อความสะดวกเท่านั้น, โกนหัวนี้เพื่อความสะดวก ไม่ต้องลำบากมากในการที่จะเป็นอยู่, แต่ถ้าว่าจะไปทำในประเทศหนาว มันก็ทำไม่ได้, แต่ขืนจะทำให้ได้ มันก็จะต้องลำบากเอง ไม่คุ้มค่ากัน. นี้เรียกว่า**อย่ายึดถือสิ่งแวดล้อม** เรื่องปัจจัย ๔ เรื่องกิน เรื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยใช้สอยอะไรให้มันมาก; **ถ้าเข้าใจผิด**เรื่องนี้ มันก็จะ**หุ้มห่อธรรมะ** ปิดบังธรรมะด้วยเหมือนกัน.

การเป็นอยู่ที่เคร่งครัด ต้องเคร่งครัดอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องทำท่าทางอย่างนั้นอย่างนี้ อันนี้มันก็มีเหตุผลอยู่ ถ้าว่าไป**ทำให้มันถูกกับเรื่องที่มันจะช่วยบรรเทากิเลสได้ก็ดี แต่ถ้าทำเพียงพิธีแล้วก็น่าหัว.** เช่นเดี๋ยวนี้ ***มีพูดว่าต้องกินผัก ถ้าไม่กินผักไปนิพพานไม่ได้*** อย่างนี้ก็เป็นพวกกินผักว่าเอาเอง, พวกที่ยึดถือว่ากินผักหรือกินเนื้อนั่นแหละจะไปนิพพานไม่ได้. นี่ขอพูดให้ชัดเจนไว้ที่นี้ว่า พวกที่ยึดถือว่า ต้องกินผักหรือต้องกินเนื้อนั่นแหละไปนิพพานไม่ได้; พวกที่ไม่กินทั้งผักทั้งเนื้อนั่นจึงจะไปนิพพานได้, เพราะว่ามันเห็นอนัตตา เห็นสุญญตา ความไม่มีตัวตนว่าผักว่าเนื้อ, แล้วมันก็ไม่ยึดถือว่าผักว่าเนื้อ มันเลยไม่กินทั้งผักทั้งเนื้อ มันกินแต่อาหารที่ถูกต้อง, อย่างนี้ต่างหากที่มันจะไปนิพพานได้.

ทีนี้ก็มาพูดถึง**ไสยศาสตร์เข้ามาครอบงำมาก** เพราะว่าคนมันขลาด เรื่องไสยศาสตร์ทั้งหลายนี้ ตั้งอยู่ได้เพราะความขลาดของบุคคล ถ้าไม่มีความขลาดแล้ว ไสยศาสตร์เข้ามาไม่จุ, ไสยศาสตร์จะมีได้เฉพาะในคนโง่งมงาย และเต็มไปด้วยความขลาดทั้งนั้น จึงมีพิธีรีตองมาก, กระทั่งว่าบวชนี้ก็ต้องดูวันดูฤกษ์ กระทั่งว่าสึกก็ต้องดูวันดูฤกษ์, อย่างนี้มันก็เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ไป. ไม่ได้อยู่ที่เรื่องการกระทำถูกหรือกระทำผิด. มันไปอยู่ที่เวลาที่สมมติบัญญัติกันขึ้นมา สำหรับคนขลาดจะได้ยึดถือ.

ทีนี้มันก็ยังมีเรื่องที่ว่า **การบวชกับการไม่บวช;** ถ้ายึดถือว่าต้องบวชไปเสียนหมด มันก็เป็นเรื่องว่าเอาเอง. **พระพุทธเจ้าไม่ได้ชวนทุกคนให้บวช,** ชักชวนให้บวชแต่คนที่ควรจะบวช; ฉะนั้นคนที่ไม่ต้องบวชก็มีมาก คือประชาชนทั้งหลายที่ไม่ต้องบวช.

เดี๋ยวนี้ชาวต่างประเทศก็กำลังมีปัญหาว่าจะบวชหรือไม่บวช ถ้าถามอาตมาก็บอกว่า แล้วแต่คุณ; **การบวช**นั้นมันไม่มีอะไร นอกจาก**ให้ความสะดวกบ้าง** หรือมากหน่อย**ในการที่จะปฏิบัติ,** ถ้าไม่บวชนั้นมันไม่สู้สะดวกในการปฏิบัติ. แต่ถ้าจะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ของฆราวาสแล้ว ไม่ต้องบวชก็ได้ คือฆราวาสที่มีความทุกข์นั่นแหละ ปฏิบัติอยู่อย่างที่ไม่ต้องมีความทุกข์ในเพศฆราวาสนั้นเอง อย่างนี้ก็เรียกว่าได้รับบุญกุศลมากมาย ในพระพุทธศาสนาขอให้สนใจกันอย่างนี้บ้าง.

เดี๋ยวนี้ก็ไม่ได้สนใจถึงตัวจริงของจริง, **สนใจแต่ขนบธรรมเนียมประเพณี ก็ได้เปรียบข้างกิเลส,** แล้วก็บวชชนิดที่เสียเงินกันมากๆ. ผู้ที่มีเงินมากก็อวดสมบัติพัสถาน บวชลูกบวชหลานอะไรก็ไม่รู้ สิ้นเงินไปหลายหมื่นหรือตั้งแสน เพราะว่าเลี้ยงโต๊ะแขกไม่รู้กี่สิบกี่ร้อยโต๊ะ เลี้ยงอาหารอย่างดี, แล้วก็บวช แล้วได้สามวันมันก็สึก โต๊ะอาหารยังเก็บไม่หมดเลย โต๊ะอาหารยังเก็บไม่หมด, อาตมาเคยไปเห็นที่สระบุรี แล้วถามก็ได้ความว่าอย่างนั้น บวชเสียเงินเป็นหมื่น ๆ ตั้งแสน แล้วผู้บวชนั้นสามวันก็สึก มันก็อยู่ไม่ได้; ถ้าอย่างนี้มันก็ไม่ใช่พุทธศาสนาแล้ว ระวังให้ดี.

เอาละ, เป็นอันว่า นี้เราพูดกันถึงสิ่งที่ปกปิดหัวใจของธรรมะ สิ่งที่ปกปิดหลักดับทุกข์ ความดับทุกข์. นี้เราก็อย่าไปสนใจก็ได้ ไม่ต้องไปเสียเวลาต่อสู้อะไรกับมันให้ลำบากยุ่งยาก ไม่ต้องไปเสียเวลาอย่างนั้น, เราก็**มุ่งตรงไปยังหัวใจของพระพุทธศาสนา,** สลัดสิ่งที่รุงรังเหล่านั้นทิ้งไปเสีย ไม่ต้องสนใจ ผ่านไปยังหัวใจของพระพุทธศาสนา ไม่ต้องมีพิธีรีตองมาก ทำแต่พอดีกับที่มันจะดับทุกข์ได้อย่างไร.

ตัวปัญหาคือตัวความทุกข์

เมื่อเด็ก ๆ โยมเล่านิทานให้ฟัง ยังจำได้ แล้วมันก็เข้ากับเรื่องนี้ คือเขาเล่าว่า ชายหนุ่มที่อาสา อาสาลูกสาวน่ะ ไปแสดงตัวให้เป็นที่พอใจแก่พ่อตาแม่ยาย แล้วจะแต่งงานนั้นน่ะ มันทำดีเกินไป มันจะทำไม้ตับปิ้งปลานี้เอานั่งเหลา นั่งเหลา แล้วมาขัดกระดาษทราย แล้วมันก็ทาน้ำมันสำหรับไม้ตับปิ้งปลา เลยถูกไล่ ถูกไล่ออกไปจากบ้าน แล้วชายหนุ่มอีกคนหนึ่งเข้ามาเขาไม่ทำอะไร เพียงแต่ผ่าแกร๊กเดียว ผ่าอีกแกร๊กหนึ่ง คาบปลาได้แล้วก็ใช้ได้ นี่เจ้าของบ้านเขาเลยยินดีให้ลูกสาว เพราะว่าคนแรกทำดีเกินไป มันทำดีเกินไป ทำมากเกินไป ไม่ตรงกับเรื่อง ไม่ตรงกับหัวใจของเรื่อง.

ขอให้ทุกคนนึกถึงเรื่องนี้ในข้อนี้ไว้ให้มาก ตรงดิ่งไปยังหัวใจของธรรมะที่จะดับทุกข์ได้ ไม่สนใจกับเรื่องงมงายไร้สาระมหาศาลมากมายเหล่านั้น, มุ่งไปยังตัวปัญหาทีแรกที่สุด สิ่งแรกที่สุด, **มุ่งไปยังตัวปัญหา คือตัวความทุกข์**นั่นเอง; มีความทุกข์อยู่อย่างไร มีปัญหาอยู่อย่างไร กี่อย่าง กี่ชนิด ทุกชั้นทุกระดับ, มุ่งไปยังตัวปัญหา ให้รู้จักตัวปัญหาที่ มันกลุ้มรุมทับถมทิ่มแทงหุ้มห่ออะไรอยู่ มีอย่างไรบ้าง **มุ่งไปที่ตัวความทุกข์** ให้รู้จักความทุกข์หรือปัญหาเหล่านี้เสีย, แล้วก็มุ่งเจาะมันลึกลงไปอีกว่า มัน**มาจากเหตุอะไร** มันมาจากต้นเหตุของอะไร. **ดูตัวความทุกข์** แล้วก็ดูว่า **เหตุของมันมีที่ตรงไหน มาจากอะไร** มองดูเหตุทุกชนิดทุกชั้นทุกระดับด้วยเหมือนกัน. ทีนี้ก็**มุ่งไปยังสิ่งที่จะตัดต้นเหตุ**นั้น ๆ เสียให้ตรงจุดว่าจะตัดต้นเหตุนั้น ๆ เสียได้อย่างไร, เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว. วิธีคือมองไปยังที่ตัวปัญหาหรือความทุกข์ แล้วมองหาเหตุของมัน, แล้วมองหาสิ่งที่ตรงกันข้าม เพื่อจะดับหรือตัดมันเสียได้ นี่วิธีการโดยย่อ.

ต้นเหตุของความทุกข์

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าเหตุ ๆ เพราะมันยัง**ต้องรู้ตัวเหตุ**เป็นเรื่องสำคัญ, รู้แต่ความทุกข์ความเจ็บปวด แต่ไม่รู้เหตุของมัน ก็ใช้ไม่ได้ว่า **ความทุกข์หรือปัญหายุ่งยาก** ทรมานกายทรมานใจเดี๋ยวนี้นั้น **มันมีเหตุอยู่ที่ไหน?** โดยทั่วไปเราอาจจะแบ่งได้ออกว่า มันมี **เหตุภายนอก**ก็มี **เหตุภายใน**ก็มี.

เหตุภายนอกก็คือ จาก**เรื่องที่แวดล้อมตัวเราอยู่ เรียกว่าสังคม**ก็แล้วกัน, สิ่งหรือสัตว์หรือคนที่อยู่ร่วมกัน นี้เราเรียกว่าสังคม, มาถึงกันเข้ามาอยู่ด้วยกัน เรียกว่าสังคม, เป็นธรรมชาติแวดล้อม ดินฟ้าอากาศอะไร ก็เรียกว่าภายนอก.

ทีนี้**เพื่อนมนุษย์**ที่อยู่ด้วยกัน มันก็ยังมีเป็นชั้นนะ; เรา**แบ่งออกเป็นสักสองชั้น**ก็พอ, ว่าเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมบ้านร่วมเมืองร่วมโลกกันนี้ แบ่งเป็นสองชั้นก็พอ, ลองทายสิว่า จะแบ่งสองชั้นอย่างไร? ก็คือ**ชั้นที่เป็นพวกชนชั้นปกครอง** มีหน้าที่ปกครอง กับ**ชนชั้นที่ถูกปกครอง,** คือ ชาวบ้านชาวเมืองธรรมดาสามัญทั่วไป แล้วก็ชนที่ทำหน้าที่ปกครองคนทั่วไป. จากภายนอกนี้มันจึงได้สักสามเหตุ.

ดินฟ้าอากาศตามธรรมชาติ ต้องรู้จักมันให้ดี ๆ อย่าให้มันสร้างปัญหาขึ้น. บางคนก็ฉลาดการป้องกันไข้เจ็บ ป้องกันหวัด ป้องกันอะไรได้ด้วยการรู้จักธรรมชาติ, รู้จักข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับธรรมชาติ อย่างน้อยก็จะมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย.

ทีนี้เกี่ยวกับ**ชนชั้นปกครอง** นี้มันหลีกไม่ได้ เพราะว่าถ้าอยู่ในสมัยที่มันมีการปกครอง มีอำนาจ อยู่ใต้อำนาจ ก็ต้องปฏิบัติตัวให้กลมกลืนกันได้, **อย่าไปขวางกัน,** อย่าไปทำการฝืนระเบียบ ฝืนความรู้สึกอะไรต่าง ๆ **ให้เข้ากันได้กับชนที่เขามีอำนาจ.** พูดอย่างโลก ๆ ก็พูดว่า ***อำนาจนี้เป็นใหญ่ในโลก;***

ฉะนั้นต้องทำตัวให้ดี ๆ อย่าให้ไปกระทบกระทั่งกันเข้ากับอำนาจในโลก ซึ่งมันเป็นเหมือนกับเขี้ยวเล็บในโลก ก็อย่าให้ต้องไปกระทบกระทั่งกับมันเลย.

แล้วทีนี้ก็มาถึงส่วนที่สำคัญที่สุดคือ **เพื่อนมนุษย์** เพื่อนบ้านทั้งหลาย **เป็นคนที่ถูกปกครองด้วยกัน** นี้มันอยู่ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, ก็จงอยู่กันให้ถูกต้องกับฐานะนั้น ๆ คือ **ให้มีการช่วยเหลือ ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันเถิด.** คำว่า**เป็นเพื่อน** นี้มันหมายความว่ามันช่วย คือต้องช่วย, เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ต้องช่วยกันในปัญหาที่เกี่ยวกับเกิด แก่ เจ็บ ตานั้นเอง. ฉะนั้นเราจึงช่วยกันเมื่อยามเกิด เมื่อยามแก่ เมื่อยามเจ็บ เมื่อยามตาย เพื่อแบ่งเบาภาระของเพื่อนได้มาก. นี้ก็เรียกว่าเรารู้จักมีเพื่อน มีเพื่อนดี ๆ มีให้มากพอ, มีให้ถูกต้องสำหรับเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ถ้าว่าทำไม่ถูกต้อง มันก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์มาจากภายนอกได้.

ฉะนั้นรวมความว่า **เหตุมาจากภายนอกนี้ จะดูไปที่ธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ** ก็เป็นเหตุอันหนึ่ง, จะดูที่**ผู้มีอำนาจในโลก** ที่มีหน้าที่ปกครองจัดสรรอยู่ มันก็เป็นเหตุอันหนึ่ง, และดูไปที่**เพื่อนบ้าน**สม่ำเสมอ เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันก็เป็นเหตุอันหนึ่ง ที่จะต้องกระทำให้มันถูกต้อง อย่าให้เป็นปัญหาขึ้นมา.

เอ้า, ทีนี้มาดู**เหตุภายใน**กันดีกว่า เหตุภายในพูดง่าย ๆ ตามแบบสวนโมกข์ ก็**สามอย่าง**แหละ, สามอย่างแหละ, สามอย่างคือ**ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ** ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ.

เหตุให้เกิดทุกข์หรือปัญหาทางกาย ก็คือมันไม่ถูกต้องในทางกาย, มันมีร่างกายไม่ถูกต้อง มันขาดความปกติในทางกาย **ขาดสุขภาพ**ในทางกาย, **ขาดสมรรถภาพ**ความสามารถในทางกาย มันก็ต้องเป็นทุกข์ทางกาย, นี่เหตุภายในทางกาย มันขาดปกติภาพ.

ทีนี้ทางจิต, **จิตมันขาดปกติภาพ** เป็นจิตไม่สมประกอบ แม้ปัญญาอ่อน หรือแม้บ้า ๆ บอ ๆ หรืออะไรก็ตาม, เรียกว่ามันไม่มีปกติทางจิต มันขาดสุขภาพทางจิต, นี้มันก็ต้องแก้ไขกันไปตามเรื่องทางจิต.

ทีนี้**เรื่องทางวิญญาณ** เรื่องที่สามที่เราพูดกันเอง.

คำว่าวิญญาณนี้มันจำเป็นต้องใช้ ไม่รู้จะใช้คำอะไร, ขอให้รู้ไว้ว่า **หมายถึงทางสติปัญญา คือทางสติปัญญามันไม่พอ,** สติปัญญาไม่พอ **สิ่งที่ตรงกันข้ามมันก็ขึ้นมาทำหน้าที่,** มันเหมือนกับว่า มันเป็นการนั่งบัลลังก์ นั่งครองเมืองอย่างนั้น.

อัตภาพร่างกายนี้เหมือนกับเมือง; ถ้าสติปัญญาเพียงพอ มันก็ครองอัตภาพนี้ไปได้อย่างถูกต้อง, ถ้าสติปัญญามันไม่พอ, สิ่งตรงกันข้ามมันก็เข้ามา คืออวิชชา. อวิชชา, อวิชชา. ฟังดูให้ดี ๆ เป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดยิ่งกว่าสิ่งใด มันก็เข้ามา, มันก็ครองอัตภาพนี้. **เวลาไหนสติปัญญาครอบครอง อัตภาพนี้มันก็ถูกต้อง** น่าชื่นใจ เป็นไปอย่างผาสุก สะอาด สว่าง สงบไปตามเรื่องของสติปัญญา, **โอกาสไหนอวิชชาขึ้นมาครอบครอง** มันก็มืด, **มันก็เป็นทุกข์** มันก็สกปรกเศร้าหมอง ไปตามแบบของอวิชชา. นี้เรียกว่าเหตุภายใน คือเรื่องทางวิญญาณ มันไม่ถูกต้อง.

ทางกายไม่ถูกต้อง ก็มีผลไปอย่างหนึ่ง, ทางจิตไม่ถูกต้อง ก็มีผลไปอย่างหนึ่ง, ทางสติปัญญาหรือทางวิญญาณไม่ถูกต้อง มันก็มีผลไปอีกอย่างหนึ่ง, ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งนั้นแหละ. นี่เรียกว่าเหตุที่มีอยู่ในภายใน ภายในอัตภาพในตัว. ถ้านอกตัวก็อย่างที่ว่ามาแล้ว เรื่องผู้เรื่องคน เรื่องธรรมชาติดินฟ้าอากาศอะไร. ถ้า**ภายใน**ก็สามอันนี้แหละ : **ความไม่ถูกต้องทางกาย, ความไม่ถูกต้องทางจิต, ความไม่ถูกต้องทางวิญญาณ** หรือสติปัญญา.

พยายามให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าเหตุ **มองเห็นตัวความทุกข์,** แล้วก็**มองทะลุความทุกข์**ไปอีกทีหนึ่ง **ให้เห็นตัวเหตุ**ของมัน ว่ามันมาแต่ส่วนไหน. ถ้าเป็นเรื่องภายนอกก็จัดการอย่างภายนอก, ถ้าเป็นเรื่องภายในก็จัดการ

อย่างภายใน, ถ้าชั้นตื้น ๆ คือทางร่างกาย ก็ทำได้ไม่ยาก, ชั้นทางจิตก็ทำได้ยากหน่อย, ทางสติปัญญาก็ต้องเรียกว่ายากที่สุด, เพราะมันเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนที่สุดกว่าสิ่งใด. เอาละเป็นอันว่ารู้จักสิ่งที่เรียกว่าเหตุกันไว้ทีก่อน.

เครื่องตัดต้นเหตุ.

ทีนี้ก็จะดูถึง **เครื่องตัดต้นเหตุ,** เครื่องตัดเหตุ เครื่องตัดต้นเหตุคือตัดปัญหาต้องตัดที่เหตุก็มีว่า จะตัดเหตุเหล่านั้นกันอย่างไร ; ก็เรียกว่าพูดได้อย่างกำปั้นทุบดินว่า มันต้องตรงกันข้าม. ถ้าเหตุให้เกิดทุกข์มันเป็นอย่างไร, สิ่งที่จะตัดเหตุนั้นได้ มันก็ต้องตรงกันข้ามนั่นแหละ เรียกว่าตรงกันข้าม. เพราะฉะนั้นมันจึงไปรวมอยู่ที่คำว่า **วิชชา ๆ,** บางทีพระ*พุทธเจ้าก็ตรัสเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ เพราะมีบาลีอยู่เป็นหลัก* ช่วยจำไว้ดีๆ สำคัญที่สุด *สมฺมาทิฏฺฐิ สมาทานา สพฺพํ ทุกฺขํ อุปจฺจคุํ - เข้าไปล่วงทุกข์ทั้งปวงเสียได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ, เพราะมีสัมมาทิฏฐิก็จะดับทุกข์ทั้งปวงได้,* เพราะว่าสัมมาทิฏฐินั้นมันคือรู้ถูกต้องในสิ่งทั้งปวง มันก็ไม่ผิดในสิ่งทั้งปวง มันก็ไม่เกิดทุกข์ ฉะนั้นใช้คำรวม ๆ ว่าสัมมาทิฏฐิก็ได้, หรือจะใช้คำให้มันตรงกันข้ามกับอวิชชา ก็คือวิชชานั่นเอง วิชชาคือความรู้แจ้งเห็นแจ้ง.

การเห็นพระไตรลักษณ์.

ทีนี้เราก็ดูว่า**รู้แจ้งเห็นแจ้งอะไร?** เห็นแจ้งรู้แจ้งสิ่งที่ไม่เห็นนั่นแหละ, สิ่งที่ไม่เห็นคืออะไร? ก็คือ**ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งปวง,** ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งปวง นี่เรียกว่า **พระไตรลักษณ์.**

ถ้าเป็นอย่างโบราณ พออาตมาว่าพระไตรลักษณ์ ทุกคนก็ยกมือท่วมหัว; แต่ก็ยกมือตามพิธีเท่านั้นแหละ; ตามพิธีที่ได้ยินเสียง พอเสียงว่า สัมมาสัมพุทโธ ก็ยกมือท่วมหัว, เสียงว่าพระไตรลักษณ์ ก็ยกมือท่วมหัว เพราะว่าไปเข้าใจหรือเพราะธรรมเนียมประเพณีก็ยังรู้ไม่ได้, แต่ดูจะเป็นเรื่องธรรมเนียมประเพณีเท่านั้นแหละ; พอผู้ใหญ่ยก เด็ก ๆ ก็ยกก็ติดต่อกันมา ก็ยกตาม ๆ กันมา; *พอได้ยินว่าพระไตรลักษณ์ ก็ยกมือท่วมหัว คล้าย ๆ กับว่ารู้อย่างถูกต้อง.*

ถ้ารู้อย่างถูกต้องมันก็ดีจริง มันก็ดับทุกข์ได้จริง; เดี๋ยวนี้กลัวจะไม่รู้อย่างถูกต้อง, แม้กำลังอธิบายอยู่ ก็ยังไม่ค่อยจะรู้อย่างถูกต้องว่า **สิ่งที่จะตัดต้นเหตุ หรือความรู้ที่จะตัดต้นเหตุของความทุกข์นั้น ก็คือการเห็นพระไตรลักษณ์,** พระไตรลักษณ์ ใช้คำให้สูงขึ้นมาหน่อย หรือสูงสุดว่า พระไตรลักษณ์. เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, **ความเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นแหละ จะตัดต้นเหตุของความทุกข์ทั้งปวงได้.**

ถ้าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็จะไม่มีปัญหา; ถ้ามัน**จะเกิดปัญหาความทุกข์ขึ้นมา**จากธรรมชาติดินฟ้าอากาศแปรปรวน ก็อ้าว, **มันก็อย่างนั้นเอง,** อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างนั้นเอง กูไม่เป็นทุกข์กับมัน. นี่เรียกว่าปัญหาภายนอกแท้ ๆ ก็ตัดได้ด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ถ้าเป็นเรื่องทางกายทำผิด จะไปฆ่าเขา ขโมยเขาลักเขา หรืออะไรก็สุดแท้, หรือแม้แต่**ไม่รู้จักบริหารร่างกาย** เนื้อหนัง ให้เป็นปกติสุข มัน**ก็เพราะไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา,** มันทำผิดไปเสียหมด : เอาของแสลงให้กิน แทนที่จะรักษาเยียวยาให้ดี. นี่มันก็**รู้จักทำจิตใจอย่างถูกต้อง** ไม่เป็นจิตที่ผิดปกติ, แล้วก็เป็นจิต**ที่มีสติปัญญา ไม่ยึดมั่นถือมั่น**สิ่งใด ๆ ว่าตัวกู ว่าของกู **มันก็ไม่เป็นทุกข์.** ความรู้เรื่องพระไตรลักษณ์นั่นแหละจะตัดปัญหาได้หมด; แต่คนเขาไม่เข้าใจ ทั้งที่ได้ยินได้ฟังมาเป็นร้อยครั้งพันครั้งแล้ว ก็ยังไม่เข้าใจให้เอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้.

เดี๋ยวนี้ขอให้เข้าใจ ถึงขนาดเอาไปใช้แก้ปัญหาได้; ถ้าปัญหาอะไรมันเกิดขึ้น ก็นึกถึงพระอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เถอะ มันจะสลายไป; แม้ว่าตัววัตถุภายนอกจะแก้ไขไม่ได้ แต่ภายในในจิตใจมันแก้ไขได้ คือ ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น ๆ. ให้โลกนี้มันวินาศไปด้วยปรมาณูทั้งโลก จิตใจนี้มันก็ไม่เป็นทุกข์, นี่เรียกว่ามันช่วยได้เพราะความรู้เรื่องนี้.

สมถะวิปัสสนาแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง.

ทีนี้บางที*พระพุทธเจ้าท่านตรัสด้วยคำว่า สมถะและวิปัสสนา,* เรื่องที่จะตรัสเป็น *อริยมรรคมีองค์ ๘ บางทีท่านตรัสสั้น ๆ สองคำว่า สมถะ และวิปัสสนา จะแก้ปัญหาทุกอย่างได้.* **สมถะคือจิตสงบ, วิปัสสนาคือเห็นแจ้ง**แจ่มแจ้ง เห็นอย่างแจ่มแจ้ง เพราะสงบ; เพราะจิตสงบจึงเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เพราะจิตสงบจิตจึงมีกำลัง, จิตจึงมีความหมายมั่นมุ่งหมายถูกต้อง. ถ้าสมถะก็คือจิตสมบูรณ์ด้วยกำลัง, ถ้าวิปัสสนาก็คือจิตสมบูรณ์ด้วยสติปัญญา.

จะตัดปัญหาอย่างไร? อย่าลืมว่า**ในสมถะนั้นมีศีลรวม**อยู่ด้วย; ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสสั้น ๆ สองคำว่า สมถะและวิปัสสนานั้น เดี๋ยวคนไม่รู้จะถามว่า เอาศีลไปไว้เสียที่ไหน? **ศีลรวมอยู่ในสมถะ,** มันมีศีลรวมอยู่ในสมถะด้วย. ทีนี้มันจะตัดอย่างไร, เปรียบอุปมาว่าตัดอย่างไร? ศีลมันก็เหยียบยักษ์ตัวนั้นไว้, สมถะมันก็จับหัว จับผมยักษ์ตัวนั้นไว้, วิปัสสนามันก็ตัดคอเลย. พวกสมถะก็จับไว้ให้อยู่ในอำนาจ, พวกวิปัสสนาก็ตัดคอมันเลย. **ตัด**อย่างนั้น**ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ; สรุป**เหลือสั้น ๆ เพียง**สมถะและวิปัสสนา.**

*พระพุทธเจ้าได้ตรัส*ถึงคำนี้ไว้มาก คือใช้มาก *คำว่า* **สมถะ** และ**วิปัสสนา** นี้ใช้มาก ในกรณีที่เอามาจับเรื่องเข้าเป็นเรื่องเป็นคู่กัน ไม่ค่อยได้ใช้คำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา. *ถ้าไม่ใช้คำว่าสมถวิปัสสนา ก็ทรงใช้คำว่า*

อัฏฐังคิกมรรค ไปเสียเลย. มัชฌิมาปฏิปทาอัฏฐังคิกมรรคไปเสียเลย แต่มันก็ไม่ไปไหนเสียดอก เพราะว่า**ในอัฏฐังคิกมรรค มันก็มีศีล สมาธิ ปัญญา.** ถ้ามันเหลือเพียงสองก็ศีลมันเข้าไปรวมอยู่กับสมถะหรือสมาธิ, แล้วปัญญานั้นมันเหมือนกับว่ามีดคม; **ศีล**หรือสมถะมันเพียงแต่ว่ากำลัง **เป็นกำลัง**จับไว้ให้มั่น, แล้ว**วิปัสสนาก็เหมือนกับดาบ**หรือมีดที่คมเฉียบ, แล้วมันก็ตัดขาด; ฉะนั้นในการตัดนั้นมันต้องใช้กำลังและใช้ความคม. เรามีจิต **กำลังจิตเป็นเรื่องของสมาธิสมถะไว้เป็นกำลัง,** แล้วก็มีเรื่องของ**ปัญญา**หรือ**วิปัสสนาไว้เป็นเรื่องของความคม, ที่จะตัดข้าศึก คืออวิชชา** ซึ่งเป็นต้นตอทั้งหมดของมูลเหตุแห่งความทุกข์.

ที่พูดถึง**อวิชชาเป็นมูลเหตุ** เพราะเป็นจุดตั้งต้นแล้วมัน**ให้ออกมาเป็นเวทนาเป็นตัณหา;** บางทีก็พูดว่าตัณหาเป็นมูลเหตุ, *ในกรณีที่สำคัญ ๆ ท่านตรัสว่า อุปาทานเป็นต้นเหตุ,* อุปาทานเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์; เพราะว่าอุปาทานเมื่อไรก็มีความทุกข์เมื่อนั้นทันที มองเห็นได้ง่าย. แต่**บางทีถอยหลังมา**ขั้นหนึ่งว่า **ตัณหาให้เกิดทุกข์ เพราะมันให้เกิดอุปาทาน, บางทีถอยหลังมาสุดอยู่ที่อวิชชา** เพราะอวิชชาให้เกิดตัณหา ให้เกิดอุปาทาน ให้เกิดทุกอย่างที่จะทำให้เกิดทุกข์.

ฉะนั้นจงใช้เครื่องตัด ซึ่งตรัสไว้ชัดเจนว่า การเห็นตามที่เป็นจริงในสิ่งทั้งปวง โดยความเป็นของมิใช่ตน คือ **เห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เห็นเป็นมิใช่ตน, เห็นว่างจากตน.** ถ้าเห็นอันนี้แล้ว **จิตก็มีความคมเฉียบที่จะตัดอวิชชา** คือ ความโง่ ความไม่รู้ ความงมงาย **สารพัดอย่างเสียได้.**

ขอให้สนใจจุดนี้ ว่าเพ่งตรงไปยังจุดนี้ ไปยังหัวใจของเรื่องนี้ โดยไม่ต้องสนใจเรื่องทั้งหลาย มากมายหลายหมื่นหลายแสนเรื่องก็ได้. ขอให้สนใจแต่จุดนี้แต่เรื่องนี้, คือ **ให้เห็นว่า เมื่อมีอวิชชาแล้ว มันก็มีความทุกข์อย่างนั้น ๆ.** ทีนี้ก็มี**เครื่องตัดอวิชชา ก็คือเห็นตามที่เป็นจริงว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา;** เพื่อว่าอย่าไปหลงโง่, ไปหมายมั่นด้วยจิตใจว่า เป็นตัวตน เป็น

ของตน เอามาเป็นตัวกู เอามาเป็นของกู. **ทุกอย่างเป็นของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ทีนี้มันโง่หรือมันบ้าก็ไม่รู้ มันไปเอามาเป็นของกู เอามา**ยึดถือไว้ให้เป็นของกู; เมื่อมันไม่เป็นไปตามอำนาจของตัวกู มันก็ต้องเป็นทุกข์,** มันก็มีเรื่องเท่านี้ นี่หัวใจของเรื่องมันมีเท่านี้.

นี่พูดอย่างที่เรียกว่า ไม่ต้องไปสนใจเรื่องต่าง ๆ ประวัติของศาสนา ประวัติของพระพุทธเจ้า หรือการทำบุญทำทานอะไร ชนิดที่มันนอกเรื่องนอกราวมากมาย ไปสวรรค์วิมานอยู่กันเป็นกัปป์เป็นกัลป์ อย่างนั้นก็ไม่ต้องสนใจก็ได้, ทิ้งไว้ทีก่อนเถอะ, **มาเจาะจงลงไป**ยังเรื่องนี้แหละ**ว่าอวิชชาเป็นเหตุให้เกิดกิเลส, แล้วก็เกิดความทุกข์.**

วิธีตัดเหตุให้เกิดทุกข์.

ทีนี้ก็มาถึงการตัด **วิธีตัด.** *เหตุอย่างไร*ก็ว่ากันมาแล้ว, *เครื่องตัดคืออะไรก็ว่ากันมาแล้ว,* นี้วิธีตัดหรือการตัดนั้นน่ะจะทำอย่างไร? ทีนี้ก็จะพูดถึง **วิธีตัด** หรือการตัดตามสมควร.

แก้ไขเฉพาะหน้า.

ข้อแรก อยากจะใช้คำว่า **ป้องกัน หรือแก้ไขเฉพาะหน้า** ตามอาการที่ปรากฏ เพราะมันทนอยู่ไม่ได้นี่; ถ้าความทุกข์ความเจ็บปวดเกิดขึ้นมันยังตัดต้นเหตุโดยตรงส่วนลึกยังไม่ได้, มันก็**ต้องแก้ไขเฉพาะหน้า** อย่างนี้ก็ยืมเรื่องวิธีการของหมอเอามาพูด ว่าหมอนั้นเขามีวิธีรักษาอยู่สองขั้นตอน, คือว่า **แก้ไขเฉพาะหน้าตามอาการ**ไปพลางก่อน, เสร็จแล้วก็**ค่อยหาต้นเหตุอันลึกซึ้งในภายใน, แล้วก็กำจัดต้นเหตุนั้นเสีย** เป็นอันจบ. ถึงแม้เรื่องของความทุกข์นี้ก็เหมือนกันแหละ; ถ้ามันไม่สามารถจะตัดต้นเหตุอันลึกซึ้งได้ทันที

มันก็ต้องแก้ไขเฉพาะหน้าตามอาการที่เกิดขึ้นไปพลางก่อน. เหมือนกับปวดหัวอย่างนี้ มันก็ต้องกินยาแก้ปวดหัวทีก่อนละ, จะรอไปรักษาต้นเหตุที่ทำให้ปวดหัว ซึ่งมันยังอยู่ไกลนักโน้นยังไม่ได้ ก็ต้องกินยาปวดหัวแก้ปวดหัวไปพลางก่อน. นี่ก็เหมือนกันแหละ ถ้ามันมีความทุกข์ก็แก้ไขเฉพาะหน้า, บำบัดอาการที่เป็นทุกข์นั้นไปพลางก่อน. ถ้าเป็นเรื่อง**เจ็บปวดทางกาย** ก็มีอะไรที่จะมา**พิจารณากันไปทีก่อน** หรือว่าจะแก้ไขเยียวยาโดยรักษาโรคหรือวิธีบำบัดอะไรเฉพาะหน้าในภายนอกไปพลางก่อน ที่เรียกว่า**ป้องกัน.** การป้องกันก็เรียกว่าตัดต้นเหตุได้เหมือนกัน, **ป้องกันเสียแต่แรก** เสียแต่เนิ่น ๆ ก็คือ**เป็นการตัดต้นเหตุชนิดหนึ่ง;** หรือว่าถ้ามันเป็นเรื่องแก้ไข ก็แก้ไข แม้ในส่วนภายนอกในเบื้องต้น ก็แก้ไขตามอาการที่ปรากฏอยู่ภายนอก.

ทีนี้ก็มาถึง **ป้องกันและแก้ไขต้นเหตุภายในโดยตรง ก็ต้องศึกษาให้ลึกซึ้ง**เข้าไปถึงภายในว่า **เป็นกิเลสตัวไหนอย่างไร;** นี่เหมือนกับหมอเขาจะต้องศึกษาค้นคว้า จะต้องตรวจเลือดตรวจทุกอย่าง, ฉายเอ็กซเรย์อะไรก็ตามใจ, **หาต้นเหตุภายในแล้วกำจัดเสีย** นี่ทำหลังจากที่ว่าป้องกันเหตุแก้ไขเหตุภายนอกเสร็จแล้ว. **เรื่องของการดับทุกข์**ก็เหมือนกัน การแก้ไขด้วยพิธีการพิธีรีตองภายนอกเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้น มันก็มีเป็นธรรมดา แต่มันดับไม่ได้ เพราะฉะนั้นมันจึง**ต้องศึกษาให้ลึกซึ้งขึ้นไป ถึงเรื่องภายใน คือเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** แล้วก็**แก้ไขที่เหตุนั้น ๆ โดยตรง.**

แก้ไขในส่วนลึก : ระบบอนุสัย.

อยากจะแบ่งเพื่อฟังง่าย ๆ ว่า : **แก้ไขในส่วนลึกสุด** คือ แก้ไขอนุสัย **แก้ไขในระบบอนุสัย** ความเคยชินของกิเลส ที่สะสมไว้ในสันดาน. เรื่องนี้มันยืดยาวนะ แต่ว่ามันพอจะสรุปใจความได้ว่า *อนุสัยๆๆ แปลว่าสิ่งที่*

เป็นความเคยชินที่จะเกิดทุกข์ ที่เก็บไว้ในสันดาน, มันเกิดมาจากการที่เรามีกิเลสครั้งหนึ่ง มันก็เก็บอนุสัยไว้หน่วยหนึ่ง; เช่น เรา**โลภ**ครั้งหนึ่ง มันก็**เก็บอนุสัย** คือเคยชิน**ที่จะโลภ** หรือโลภง่ายไว้**หน่วยหนึ่ง,** ถ้าเรา**โกรธ**ครั้งหนึ่ง มัน**ก็เก็บความเคยชินที่จะโกรธ** ครั้งหลังไว้หน่วยหนึ่ง, ถ้าเรา**โง่สะเพร่า** มัน**ก็เก็บความเคยชินที่จะโง่หรือสะเพร่าไว้**หน่วยหนึ่ง; มันเลยเก็บไว้ทั้งสามหน่วยแหละ; ราคะ โทสะ โมหะ เกิดครั้งหนึ่งเก็บไว้หน่วยหนึ่ง, เกิดครั้งหนึ่งเก็บไว้หน่วยหนึ่ง. แล้วคิดดูสิ วันหนึ่งมันเกิดโลภะ โทสะ โมหะ กี่หน่วย กี่ครั้ง กี่รูปแบบ กี่ระดับ นั่นน่ะมันจึงมีมาก, **ความเคยชินมันจึงสะสมไว้มาก**เหลือที่จะนับในสันดาน เรียกว่าอนุสัย.

ถ้าจะแก้ไข มันก็**แก้ไขด้วยการศึกษาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ซึ่งตรงกันข้าม **พิจารณาให้เห็นชัด ให้ลึกถึงระดับนิสัยสันดาน** หรือส่วนลึกในภายใน. แต่ส่วนการแก้ไขที่เป็นไป**อย่างธรรมดาสามัญ ก็คือว่า อย่าโลภ อย่าโกรธ อย่าหลง;** ถ้าเรื่องให้โลภมันมาให้โลภ เราไม่โลภ เอาชนะไว้ได้ นี่มันจะลดอนุสัยโลภนั้นหน่วยหนึ่ง, แล้วเรื่องที่ให้โกรธมา เราไม่โกรธ เราบังคับไว้ได้ เราต่อสู้ได้ มันจะลดอนุสัยสำหรับจะโกรธลงหน่วยหนึ่ง, ถ้าเราควรจะโง่ควรจะสะเพร่าควรจะประมาทอะไร ก็ไม่โง่ ไม่สะเพร่าได้ มันก็ลดอนุสัยสำหรับโง่ไว้หน่วยหนึ่ง, **ถ้าทำอยู่อย่างนี้ ก็เป็นการแก้ไขในส่วนลึกในชั้นอนุสัย.**

แล้วก็เพิ่มเติมให้ด้วย **การพิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** นั้น **อยู่เป็นประจำ,** อยู่เป็นประจำ : **ให้เห็นโทษ**ของความโลภ, เห็นโทษของความโกรธ, เห็นโทษของความหลง, อยู่เป็นประจำ, มันก็**จะถ่ายถอนอนุสัยให้ลดลง ๆ** อยู่เป็นประจำ. เปรียบอุปมาเหมือนกับว่าโอ่งใส่น้ำ เติมลงไปทีละหยดๆๆ ไม่เท่าไรมันก็เต็มโอ่ง; แต่ถ้ามันมีรูรั่วเปิดเทอยู่ข้างล่างอยู่เสมอๆ มันก็ไม่รู้จักเต็มโอ่งเหมือนกัน. ถ้าเปิดเป็นเปิดเก่ง แล้วมันอาจจะเปิดทีเดียวทั้งหมดก็ได้. เพราะฉะนั้นการที่จะ**เจริญวิปัสสนา ให้ชำระชะล้างอนุสัยใน**

สันดานนั้น มันต้องเก่งมาก **ต้องเป็นเรื่องที่ทำถูกต้องจริง ๆ** แล้วก็ถึงที่สุดจริง ๆ มันจึงจะเปิดรูก้นโอ่ง ถ่ายเทอนุสัยออกไปหมด.

เดี๋ยวนี้ยังทำอย่างนั้นไม่ได้ ยังไม่รู้ว่าวิปัสสนาคืออะไรด้วยซ้ำไป **ก็ทำไปตามแบบเฉพาะหน้า,** เช่นว่ากิเลสมาจะเกิดไม่ให้เกิด, มาจะเกิดไม่ให้เกิด, มาจะเกิดไม่ให้เกิด, นั้นก็จะลด เหมือนกับว่าทำให้โอ่งน้ำนั้นรั่วทีละหยด รั่วทีละหยด นาน ๆ มันก็อาจจะหมดได้เหมือนกัน แต่มันช้ามาก, มันรั่วซึมทีละหยด ทีละหยด, แล้วโอ่งมันใหญ่ มันก็กินเวลานาน เว้นไว้แต่จะทะลุก้นโอ่งให้รูมันใหญ่ ทีเดียวมันรั่วไปหมด; นั้นมันทำได้ด้วยวิปัสสนาที่สมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้เรายังทำไม่ได้ แต่ก็ควรคิดว่าจะทำ **ควรพยายาม**ที่จะทำ หรือ**ทำได้ตามที่ควรจะทำ** ทำวิปัสสนาชนิดที่ว่า เจาะรูเล็กให้น้ำไหลออกจากโอ่ง, มันก็ยังดีกว่าที่จะไม่ทำเสียเลย. และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **เมื่อจะเกิด**กิเลส, เช่นจะเกิดความโลภก็ตาม **รู้ตัวทันท่วงทีไม่ให้เกิด;** อย่างนี้คือไม่เติมน้ำใหม่, มันไปลดน้ำที่มีอยู่ข้างในออกไปเสียโดยวิธีใดก็ตาม ส่วนหนึ่งแหละ; ไม่ให้โกรธไว้ได้ มันก็ลดอนุสัยความโกรธ, ไม่ให้โง่หลงไว้ได้ มันก็ลดอนุสัยโง่หลง.

ที่เรียกว่า **อนุสัย** นั้น มัน**ไม่ใช่ตัวกิเลสโดยตรง, มันเป็นตัวความเคยชิน**ของกิเลส**ที่จะเกิดอย่างนั้นอีก สะสมไว้ในสันดาน.** ฉะนั้น ถ้าสันดานนั้นถูกไขอนุสัยออกหมด ก็เป็นสันดานบริสุทธิ์ เป็นพระอรหันต์ เมื่อไม่ถึงอย่างนั้น ก็**พยายามให้มันลดลง ๆ** แล้วก็พยายามที่จะ**ไม่ให้มันเพิ่ม** ไม่ให้มันเพิ่ม, **ควบคุมไว้ได้**ทุกทีที่มันมีกิเลสเกิดขึ้น. มีกิเลสเกิดขึ้น ควบคุมไว้ได้ไม่ให้เกิด มันก็ไม่เพิ่มอนุสัยดังที่กล่าวแล้ว.

เป็นอยู่อย่างถูกต้อง ก็คือเป็นอยู่อย่างชนิดที่**ไม่เกิดอนุสัย ไม่เพิ่มเติมอนุสัย,** ไม่เกิดความโลภ ความหลง ที่จะเพิ่มอนุสัย นี้ก็**เป็นอยู่อย่างถูกต้อง โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ถ้าว่าภิกษุเหล่านี้จะเป็นอยู่โดยชอบไซร้;** ท่านหมายความอย่างนี้ เมื่อเป็นอยู่โดยไม่เกิดอนุสัย แล้วไม่เท่าไรมัน

ก็มีการบรรลุพระอรหันต์. นี้การป้องกันไม่ให้เพิ่มอนุสัย, การแก้ไขลดอนุสัย มันก็เป็นเรื่องส่วนลึก.

มีปัญญาทันท่วงทีขณะมีผัสสะ.

ทีนี้ก็ว่าข้างนอกออกมา ข้างนอกออกมา **ก็รู้จักเรื่องของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง** ที่จะไปเป็นอนุสัยนั้นเอง รู้จักป้องกัน รู้จักแก้ไข **มีวิชชามีปัญญาให้ทันท่วงที เมื่อมีผัสสะ,** ผัสสะมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง ขณะนั้นเรียกว่าผัสสะ. **ถ้าขณะนั้นมีวิชชา มีปัญญา มีสติมีสัมปชัญญะ** มันก็**ไม่อาจจะเกิดกิเลส** ไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะ. เมื่อไม่เกิดกิเลส มันก็ไป**ลดอนุสัยเอง.** เดี๋ยวนี้เอาแต่ว่าข้างนอกนี้มันไม่เกิดกิเลส เพราะมีสติปัญญาเพียงพอในขณะที่มีผัสสะ.

ผัสสะเป็นสิ่งที่มีอยู่ทุกวัน ใคร ๆ ก็เห็น, เดี๋ยวตา เดี๋ยวหู เดี๋ยวจมูก เดี๋ยวลิ้น เดี๋ยวกาย เดี๋ยวใจ. **ถ้าไม่มีสติพอ** มันก็ต้องเกิดกิเลสโดยอาศัยผัสสะนั้น ๆ, **เกิดโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง. ที่จะตัดต้นเหตุส่วนนี้ ก็มีสติสัมปชัญญะปัญญา ให้เพียงพอ ให้ทันเวลา** ที่มีอะไรมากระทบอายตนะ คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. นี่มันก็เป็นอีกระบบหนึ่ง คือข้างนอก, ที่มันเกิดเป็นโลภะ โทสะ โมหะ อยู่ข้างนอก.

กำจัดกิเลสผู้ช่วยที่มากลุ้มรุม.

ทีนี้มันก็มีปลีกย่อย มีเรื่องปลีกย่อย กิเลสประเภทที่เรียกว่า ปริยุฏ-ฐานกิเลส ซึ่งกลุ้มรุม มันเป็นกิเลสผู้ช่วย; **กิเลสชั้นตัวการ** ชั้นตัวการ ตัว

หัวหน้า มันเป็น**โลภะ โทสะ โมหะ.** ทีนี้มันมีกิเลสลูกน้อง **กิเลสผู้ช่วย**อีกมากมาย **รู้จักกันไว้บ้าง** เช่นกิเลสชื่อว่า

อสัทธา อสัทธาทำให้ไม่มี**ศรัทธา**, แล้วมันก็ไม่มีความคิดทางใจที่จะปฏิบัติหรือศึกษา.

อโยนิโสมนสิการ ไม่กระทำต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างแยบคาย, มันทำอย่างโง่ อย่างหยาบ อย่างสะเพร่า คือประมาท.

อสติ มีแต่จะ**ขาดสติ** มันมากเรื่องแหละ คือว่ามันไม่มีสิ่งที่ควรจะมี.

อนารัมภะ มันไม่มีการปรารภความเพียร มันมีไม่อย่างนั้นไม่อย่างนี้อีกมากมาย ไปคิดเอาเองก็ได้ หรือคอยฟังเอาเองก็ได้, คอยกำหนดเอาเองก็ได้.

ยกตัวอย่างมาแต่เพียงว่า **อสัทธา** มันเป็นคนไม่มีศรัทธา, **อสติ** มันเป็นนิสัยที่ไม่มีสติ, **อโยนิโสมนสิกาโร** มันไม่มีนิสัยที่จะทำอะไรแยบคาย, **อนารัมโภ** มันไม่มีนิสัยพยายามพากเพียรต่อสู้; เหล่านี้มันเป็นเรื่องกิเลสผู้ช่วย, **กิเลสผู้ให้โอกาสแก่กิเลสตัวการตัวร้าย,** แล้วก็ถึง แล้วมันก็เป็นผู้ช่วยสนับสนุนส่งเสริม.

เราไม่ค่อยได้พูดกันถึงเรื่องกิเลสผู้ช่วย เพราะว่าเอาไปรวม ๆ ไว้ในกิเลสตัวการ คือ โลภะ โทสะ โมหะ; แต่ถ้าศึกษาเรื่องกิเลสที่เป็นตัวเล็ก ๆ ที่เป็นตัวผู้ช่วย เกิดขึ้นมาช่วยรุม ช่วยรุม รุมหัวหน้า ช่วยหัวหน้า เป็นลูกมือหัวหน้าช่วยรุม เรา**มักจะแปลกิเลสพวกนี้ว่า กิเลสกลุ้มรุม,** กิเลสที่ช่วยมารุม. เช่นว่ามีตัวหัวหน้าที่ต่อสู้โดยตรงนั้นคนหนึ่งแล้ว แล้วก็มีคนช่วยรุมอีกหลาย ๆ คนนี้ มันก็มีทางชนะได้เหมือนกัน. ที่นี้**กิเลสกลุ้มรุม**เหล่านี้ **ก็ต้องพยายามตัดออกไป :** ไม่มีศรัทธาทำให้มีศรัทธา, ไม่มีสติทำให้มีสติ, สะเพร่าก็ทำให้ไม่มีสะเพร่า เป็นโยนิโสมนสิการ ขี้เกียจก็ทำให้ไม่ขี้เกียจ, ทุกอย่างทำให้ตรงกันข้ามหมด มันก็เป็นการช่วยตัดกิเลสประเภทผู้ช่วย.

เอาละ, เป็นอันว่าเราได้ถึงสามชั้นสามอย่างแล้ว **ตัดกิเลสชั้นลึก** คือ อนุสัย, **รบรากับกิเลสประเภทอนุสัยให้ชนะ แล้วก็รบรากับกิเลสประเภทตรง ๆ เป็นตัวการ** เกิดขึ้นเป็นโลภะ โทสะ โมหะ แล้วกิเลสผู้ช่วยตัวเล็กๆ ยังมีก็กำจัดมันเสีย อย่างนี้ก็เรียกว่าตัดต้นเหตุโดยตรงเหมือนกัน.

รักษาภาวะแห่งความถูกต้อง.

ตัดต้นเหตุเฉพาะหน้าไปทีก่อน, แล้วก็ตัดต้นเหตุที่เป็นต้นเหตุลึกซึ้งแท้จริงอยู่ข้างในตามมา โดยวิธีสามประการนี้แล้ว. ทีนี้ก็เหลือสุดท้ายที่ว่า **รักษาภาวะแห่งความถูกต้องไว้เป็นประจำ;** ความถูกต้องมีอยู่อย่างไร รักษาไว้ให้คงมีอยู่เป็นประจำ. เราไม่ต้องคิดต้องพูดอะไรให้มากไปกว่า**เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘, อริยมรรคมีองค์ ๘ นั่นแหละคือภาวะแห่งความถูกต้อง.** อย่าต้องอธิบายในที่นี้อีกเลย มันเป็นเรื่องใหญ่, แล้วอธิบายมาไม่รู้กี่สิบครั้งแล้วว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นถูกต้องอย่างไรบ้าง แล้วก็รักษาภาวะแห่งความถูกต้องไว้นี้เป็นประจำ ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น. **ถ้ารักษาภาวะแห่งความถูกต้องไว้อย่างนี้ได้แล้ว กิเลสไม่มีทางจะเกิด;** กิเลสจะขาดโอกาส, กิเลสจะขาดอาหาร, กิเลสจะขาดปัจจัยที่จะเกิด, มันก็เลยไม่เกิด; เหมือนกับ*ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าเป็นอยู่กันอย่างถูกต้องแล้ว โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์;* เพราะว่าเขารักษาความถูกต้องนี้ไว้ จนกิเลสไม่อาจจะเกิด มันมีเท่านั้นเอง.

สรุปความ : การตัดต้นเหตุ นี่ก็จะได้เป็นสามประการอีก คือว่า **ป้องกันหรือแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า**ไปพลางก่อน เพราะทนอยู่ไม่ได้, แล้วก็**ป้องกันแก้ไขเหตุในส่วนลึก**โดยตรง โดยวิธีสามอย่าง คือ ต่อสู้แบบทำลายอนุสัย ทำลายกิเลสโดยตรง ทำลายกิเลสผู้ช่วย, แล้วอันที่สามก็คือ **รักษาความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ** ไว้ให้คงมีอยู่เสมอ, รักษาให้ถูกต้องอยู่เสมออย่างนี้ กิเลสก็เข้ามาไม่ได้. เหมือนกับรักษาบ้านเรือนดี โจรขโมยมันเข้ามาไม่ได้ อย่างนี้นี่เรียกว่าการตัดต้นเหตุ.

พุ่งตรงไปสู่หัวใจของธรรมเพื่อดับทุกข์.

ขอให้**พุ่งตรงไปยังเรื่องของตัวความทุกข์,** แล้วตรงไปยังเรื่อง**ต้นเหตุ**ของความทุกข์ แล้วพุ่งตรงไปยัง**สิ่งที่จะตัดต้นเหตุนั้นได้,** แล้วก็**พุ่งตรงไปยังการตัดโดยวิธีนั้น ๆ** เสีย. นี้แหละที่อาตมาเรียกว่า **พุ่งตรงไปยังหัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน ;** จะมาเสียเวลาด้วยเรื่องข้างนอก เรื่องเปลือก เรื่องกระพี้ เรื่องอะไรต่าง ๆ ให้มันมากเลย มันได้เสียกันมามากแล้ว' ถึงอาตมาเองก็เหมือนกัน เคยโง่ไปศึกษาเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องศึกษามาแล้วมากมายเหมือนกัน, มันก็ยังเหลืออยู่เป็นเรื่องที่ไม่รู้จะใช้อะไร, แต่มันก็คงจะมีประโยชน์บ้าง ตรงที่ไม่ต้องไปโง่ซ้ำ ๆ อีกเท่านั้นแหละ. นี้มันเหลือแต่**เรื่องที่จำเป็น** คือว่าเรื่อง**ที่มันจะดับทุกข์ได้โดยตรง นี่เรียกว่าหัวใจ,** พุ่งตรงไปยังหัวใจ ไม่สนใจกับเปลือกนอก.

ฉะนั้น **ไม่ต้องสนใจศึกษาประวัติ**ของศาสนา ประวัติของพระศาสดา, ไม่สนใจเรื่องปาฏิหาริย์, ไม่สนใจเรื่องปัญหาโลกแตก, ไม่สนใจเรื่อง**สิ่งแวดล้อม** ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีรีตอง **ไสยศาสตร์,** หรือแม้แต่**เรื่องบ้านเรื่องเมือง** เรื่องบ้านเรื่องเมือง ที่มันแทรกแซงเวลา แทรกแซง

ความสนใจ. พูดว่าไม่ต้องอ่านหนังสือพิมพ์ก็ได้, แต่อาตมาก็ยังเผลออ่านอยู่บ่อย ๆ อย่างน้อยก็อ่านตัวโต ๆ ที่จริงไม่ต้องอ่านก็ได้. บางทีมันก็ช่วยได้นิดหน่อย ที่ว่าโลกนี้มันกำลังเป็นทุกข์หรือบ้ากันเพียงไร, นี้ก็มีประโยชน์ก็ส่วนนี้ นอกนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร เสียเวลาเปล่า ๆ, ดังนั้น **ผู้ที่อยู่ในระยะปฏิบัติกรรมฐานภาวนาจริง ๆ เขาจึงไม่ให้อ่านหนังสือ** ก็เพราะเหตุนี้แหละ.

ที่ไม่สนใจกันว่าบวชหรือไม่บวช เดี๋ยวจะเสียใจว่าไม่ได้บวช แล้วก็ไม่มีทางที่จะรู้. **นี่ฆราวาสทั้งหลายอย่าไปมัวเสียใจว่าไม่ได้บวช** หรือบวชไม่ได้, อย่าไปเสียใจให้เสียเวลา. **มองตรงไปยังปัญหาที่ว่ามาแล้ว เรื่องตัวทุกข์**เป็นอย่างไร, **เหตุให้เกิดทุกข์**เป็นอย่างไร, **อะไรเป็นเครื่องตัด, แล้วตัดมันอย่างไร. นี่มองตรงไปยังหัวใจเรื่องเดียวก็พอ,** แล้วเรื่องเหล่านี้ก็เป็นเรื่องที่*พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นใบไม้กำมือเดียวจากใบไม้หมดทั้งป่า,* มันก็น้อยพอแล้วที่จะสนใจได้ศึกษาได้จริง.

พึงสนใจเจาะจงที่เรื่องดับทุกข์.

เอาละ, เป็นอันว่า **วันนี้บอกให้รู้ว่า** เรื่องมหาศาลมหึมา ท่วมหูท่วมหัวท่วมอะไร เป็นเรื่องบ้าหอบฟาง, เป็นเรื่อง**ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอดนั้น, ระวังกันเสียบ้าง.** อย่าไปสนใจกับเรื่องเหล่านั้น, **เอาเวลาที่สำคัญที่มีค่ามาใช้เจาะจงลงไปในเรื่องที่ควรเจาะจง คือ เรื่องดับทุกข์**ในจิตใจของตนเองอย่างไร, ก็จะเรียกว่าเป็นผู้ตรงไปยังหัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน, ไม่แวะเวียนไปที่นั่นที่นี่ให้เสียเวลา. เหมือนกับว่าตั้งใจจะไปเอาอะไรในป่าก็ไปเอาสิ่งนั้นออกมาโดยตรง; อย่าไปเที่ยวหลงใหลวกเวียนอยู่ในป่า เพลิดเพลินอยู่ด้วยสิ่งต่าง ๆ จนไม่ได้สิ่งที่ตั้งใจจะไปเอา.

ระเบียบคำสั่งสอนนี้ มันกว้างขวางเหมือนกับป่า หรือเหมือนกับสวนมหาอุทยาน อุทยานอันใหญ่หลวง, **ต้องการอะไรที่ตรงไหน ก็ไปหยิบเอาอันนั้นมาให้ได้.** อย่าไปเที่ยวหลงชมอื่น ๆ ที่มันสวยงามมากมายวกเวียน, นั่นแหละจะช่วยได้ จะช่วยได้; ขอให้เข้าใจเรื่องนี้ในลักษณะอย่างนี้.

สรุปความว่า ไม่ควร ไม่ต้อง หรือไม่จำเป็นที่จะต้องเสียเวลากับเรื่องที่ไม่จำเป็น ไม่ควรเสียเวลา ไม่ต้องเสียเวลา, **ไม่จำเป็นจะต้องเสียเวลากับเรื่องที่มันไม่จำเป็น.**

อาตมาก็ต้องสารภาพว่า ถ้าเอาอย่างนี้เป็นหลักแล้ว เอาหนังสือที่กุฎิไปเผาเสียสัก ๒-๓ ชั่วโมงก็ได้ มันมีมากเหมือนกัน ไม่รู้มันมีมาแต่ครั้งไหน เรื่องที่ไม่จำเป็น; ถึงในห้องสมุดทั้งหลายนั่น ห้องสมุดทั้งหลายระวังให้ดี เรื่องที่ไม่จำเป็นมันมีอยู่มากนัก เอาไปเผาเสียก็ได้, แล้วก็จี้จุดตรงไปยังตัวปัญหา ตัวปัญหา ๆๆ **ศึกษาแต่เรื่องตัวปัญหา,** อ่านหนังสือแต่เล่มที่มันเจาะจงเรื่องตัวปัญหา เรื่องดับทุกข์ได้, เรื่องเพ้อเจ้อไม่ต้องอ่าน. แต่พระเณรก็ยังซื้อหนังสือเพ้อเจ้อกันมากกว่าซื้อหนังสือที่มีประโยชน์หรือเป็นตัวปัญหา, ไม่ลองสังเกตดู เป็นอย่างนั้น.

กระทำอย่างเฉียบขาดจริงจังกับสิ่งที่ควรจะกระทำ, เฉียบขาดในการที่เจาะเข้าไปถึงตัวปัญหา ตัวเรื่องจริง ตัวเรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์ ก็ถือว่านี่คือ**สิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเรา.** ในชีวิตของเราเรื่องกินข้าว อาบน้ำเรื่องอะไรอย่างนี้ ก็ยังไม่สำคัญเท่า, มันเป็นเพียงทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้ แต่เรื่องที่จะทำให้ชีวิตได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้นั้น มันสำคัญกว่า จำเป็นกว่า ก็ต้องสนใจเรื่องนี้ด้วย, มิฉะนั้นชีวิตนี้จะเป็นหมัน คือมันจะมีชีวิตอยู่เฉยๆ.

อาตมาได้บรรยายชุดหลักพื้นฐานของธรรมะ ธรรมะโดยหลักพื้นฐานครั้งนี้มาพอสมควรแก่เวลาแล้ว. หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลายจะได้นำไปคิดไปนึก **ไปพิจารณาไตร่ตรอง** ทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ตน, คือ **ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้** ไม่เสียทีที่ว่าได้ฟัง ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา, แล้ว **ต้องทำให้ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา.**

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้เพียงนี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคุณสาธยาย เพื่อส่งเสริมให้เกิดกำลังใจในการที่จะปฏิบัติธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปในกาลบัดนี้

สถาบันบันลือธรรม เป็นองค์กรเอกชนที่ก่อตั้งขึ้น เพื่อสืบทอดและเผยแพร่พระพุทธศาสนา สานต่อเจตนารมณ์ของ **หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ** แห่งสวนโมกขพลาราม **หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ** องค์ประธานสถาบันบันลือธรรม และ **ท่านเจ้าคุณพระสุธรรมเมธี** ป.ธ. ๘ (นายบันลือ สุขธรรม) ผู้ให้กำเนิดธรรมสภา สถาบันบันลือธรรม และศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

- **กิจกรรมของสถาบันบันลือธรรม**

๑. โครงการ **พบพระ พบธรรม** พระเถระแสดงธรรม ณ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ทุกวันเสาร์ เวลา ๑๕.๐๐-๑๗.๐๐ น. สอบถามองค์บรรยายธรรมที่ ๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘

๒. โครงการ **อยู่กันด้วยความรัก** จัดกิจกรรมเพื่อสาธารณกุศลช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ และช่วยเหลือชุมชนในถิ่นทุรกันดาร และกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑

๓. ธรรมสถาน **"สวนมุทิตาธรรมาราม"** อบรมการเรียนรู้ชีวิตตามธรรมใน ๑ วัน ทุกวันพุธต้นเดือน เวลา ๐๘.๐๐-๑๖.๐๐ น. ติดต่อเข้าร่วมกิจกรรมที่ โทร. ๐๘๖-๐๐๓๕๔๗๘

๔. กองทุน **"คลังธรรมทาน"** บริจาคหนังสือเป็นสาธารณกุศลเพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน โดยแจ้งความจำนงเป็นจดหมายขอรับบริจาคได้ที่ธรรมสภา

๕. **หอสมุดธรรมสมาธิ** ห้องสมุดธรรมะและนั่งสมาธิภาวนา พร้อมกับฟังธรรมะในสวนใต้ร่มเงาไม้ตามธรรมชาติ สถานที่รื่นรมย์ ติดกับพุทธมณฑล เปิดบริการเวลา ๐๙.๐๐-๑๕.๐๐ น. สอบถามข้อมูล เพื่อขอใช้สถานที่เพื่ออบรมฟรี โทร. ๐๒-๔๘๒-๑๑๙๖, ๐๘๖-๐๐๗๕๔๗๘

๖. **เรือนทานวันพระ** ขอเชิญรับประทานอาหารฟรี ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐-๑๓.๐๐ น. ทุกวันพระ ณ ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา ถนนบรมราชชนนี ๑๑๙ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐ โทร. ๐๘๑-๗๓๕-๑๗๖๖

๗. **โครงการสร้างศูนย์เผยแพร่หนังสือและสื่อธรรมะทางพระพุทธศาสนา**
สถาบันบันลือธรรมมีปณิธานที่จักจัดสร้าง**ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา**ทั่วประเทศ เพื่อเผยแพร่ธรรมะแก่ประชาชนอย่างแพร่หลาย และเพื่อความมั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนา

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์ นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งมีประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรม อันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีมีคุณภาพ เพื่อมอบเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โปรดติดต่อที่ **ธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา** ๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐ โทร. (๐๒) ๔๔๑ ๑๕๘๘, ๘๘๘ ๗๙๔๐ โทรสาร. (๐๒) ๔๔๑๑๔๖๔ www.thammasapa.com

ธรรมสภา

ISBN : 978-616-03-0443-1
9 786160 304431
www.thammasapa.com

ท่านที่อุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์หนังสือนี้ ถือได้ว่ามีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรม อันเป็นกุศลอย่างยิ่ง

โปรดช่วยสมทบการจัดทำเพื่อเผยแพร่ธรรมะในราคาจำนวน เล่มละ ๒๐ บาท